

Anton BEBLER*

OBRAMBOSLOVNA VEJA SLOVENSKE POLITOLOGIJE**

Povzetek. Prvine obramboslovne politologije so obstajale v slovenskem družboslovju še pred drugo svetovno vojno in so se po njej razvijale predvsem v delih zgodovinarjev. Leta 1975 je z ustanovitvijo obramboslovne katedre na predhodnici današnje FDV prišlo do institucionalizacije obramboslovja kot akademske discipline. Obramboslovna veja politologije se je odtelej razvijala ob prepletanju z drugimi družboslovnimi disciplinami, pod vplivom bolj razvitega zahodnega obramboslovja in politologije ter sodelovanja v mednarodnih strokovnih združenjih in do leta 1991 v jugoslovanskem okviru. Tesno je bila in ostaja povezana s pedagoško in znanstvenoraziskovalno dejavnostjo Obramboslovnega raziskovalnega centra na FDV in je tvorno prispevala k razvoju slovenske politologije in demokratične politične kulture v Sloveniji.

Ključni pojmi: *obramboslovje, politologija, Slovenija*

249

Uvod

Nastanek in razvoj obramboslovja na Slovenskem je bil – v primerjavi z več drugimi akademskimi disciplinami – tesno povezan s procesom postopnega političnega osamosvajanja Slovencev in pogojen s stopnjo tega osamosvajanja na izredno občutljivem vojaškem področju. Obramboslovje na Slovenskem se je pojavilo in oblikovalo kot akademsko področje šele v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja – z večdesetletno zamudo v primerjavi s Severno Ameriko in Zahodno Evropo. Njegov razvoj so v SFRJ utesnjevali uradna ideologija, zaprtost oboroženih sil in vojaških akademij ter strah režima pred okužbo z »meščanskimi« ideologijami. Pri oblikovanju pojmovnega aparata, teoretičnega ogrodja in metodologije empiričnega raziskovanja pa je pri nas nujno prihajalo do zgledovanja po delih najboljših zahodnih avtorjev (Aron, 2003; Janowitz, 1964; Huntington, 1957; Moskos et al., 2000).

* Dr. Anton Bebler, zaslužni profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Pregledni znanstveni članek.

DOI: 10.51936/tip.59.posebnaštevilka1.249-256

Naslednja naša posebnost se je izražala v tem, da se je obramboslovje na Slovenskem razvijalo v povezavi z več znanstvenimi disciplinami. Njegove prvine najdemo med drugim v delih slovenskih zgodovinarjev. Pri tem pa je bil in obstaja pomemben medsebojni pretok spoznanj med slovenskim obramboslovjem ter slovenskimi sociologi, politologi, socialnimi psihologi in komunikologi in drugimi družboslovci še posebej na teoretični ravni. Za razliko od večine slovenskih družboslovcev pa so imeli obramboslovci v samostojni Sloveniji možnost zaznavno vplivati na ustrezne dele programov in stališč vodilnih slovenskih političnih strank, na obrambno politiko skoraj vseh vladajočih koalicij ter na razvoj obrambnega sistema RS od leta 1991. Poleg tega so slovenski obramboslovci s svojimi nastopi v javnosti vplivali na oblikovanje odnosa javnosti do obrambne sfere in do ključnih vprašanj mednarodne varnosti, ki občutno zadevajo našo skupnost in državo.

Obramboslovne vsebine so kot del izobraževalnega procesa na vojaških šolah verjetno obstajale na ozemlju današnje Republike Slovenije že v času Avstro-Ogrske, recimo v delovanju podoficirske kadetnice v Mariboru, ter občasno v drugih oblikah vojaškega izobraževanja v Kraljevini SHS in Kraljevini Jugoslavije. Prvine politološkega obravnavanja vojn in vojaške organizacije so bile obravnavane v delih slovenskih zgodovinarjev še pred drugo svetovno vojno (Josip Valentin Gruden, Fran Zwitter in Bogo Grafenauer). Razvoj teh vsebin po letu 1945 se je izražal v proučevanju družboslovnih, tudi politoloških vidikov jugoslovanskega in slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja med drugo svetovno vojno. Številna in obsežna vojaškozgodovinska dela s tega področja so vsebovala tudi analize političnih vidikov odporniškega gibanja in kolaboracije, odnosov med političnimi skupinami v Osvobodilni fronti, razvoja institucij OF, vloge političnih komisarjev in političnega vodenja v Narodnoosvobodilni vojski Slovenije, slovenskega domobranstva itn. Med temi študijami izstopajo monografije skupine vojaških zgodovinarjev pod vodstvom Zdravka Klanjščka (1976), dela Dušana Kvedra (1975), Lada Ambrožiča (1983), Stanka Petelina (1983), Toneta Ferenca, Damijana Guština (2006), Borisa Mlakarja (2003) idr. V sedemdesetih letih so nastala akademska dela slovenskih družboslovcev z vojaško vsebino, ki presegajo zemljepisne okvire Slovenije, SFRJ in Evrope in so objavljena tudi v tujih jezikih (Bebler, 1973).

Zametki obramboslovja kot akademske discipline

Razvoj obramboslovja kot akademske discipline na Slovenskem je tesno povezan z nastankom in večdesetletnim delovanjem tovrstnega multidisciplinarnega študija na Univerzi v Ljubljani. Ta študij je bil ustanovljen leta 1975 kot posebna katedra na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo (FSPN), sedaj Fakulteti za družbene vede (FDV). Podlaga za

ustanovitev je bil medrepubliški dogovor z Zveznim sekretariatom za ljudsko obrambo SFRJ v skladu z novosprejeto uradno doktrino »Splošne ljudske obrambe«. Ustanovitev študija obramboslovja se je ujemala z nacionalnoemancipacijskimi težnjami Slovencev na področju, ki jim je bilo dolgo precej odtujeno. V program šolanja bodočih rezervnih oficirjev, civilnih obrambnih strokovnjakov in uradnikov so tedaj vnesli prvine politologije ter vrsto vsebin iz drugih sorodnih družboslovnih disciplin (zgodovine, zemljepisja, filozofije, psihologije, andragogike). V svojem razvoju se je obramboslovje na Slovenskem srečevalo s problemi, ki so bili skupni drugim porajajočim se in mladim znanstvenim disciplinam, vključno z izrazoslovnimi in pojmovnimi problemi in dilemami. Zelo visoka zaprtost JLA v SFRJ pa je onemogočala, relativna zaprtost Teritorialne obrambe RS in nato tudi Slovenske vojske pa zelo omejevala in še vedno omejuje možnosti empiričnega raziskovanja v zvezi z vojaško organizacijo.

Med vsemi hkrati ustanovljenimi študiji obramboslovja na petih jugoslovanskih univerzah je bil študij v Ljubljani najmanj uradno ideološki in najbolj mednarodno odprt. Od sedemdesetih let se slovenski obramboslovci vključujejo v delovanje Mednarodnega združenja politologov (IPSA), čikaškega Meduniverzitetnega seminarja o oboroženih silah in družbi (IUSAFS) ter nastopajo kot soustanovitelji in aktivni člani Evropskega združenja za proučevanje vojske in družbe (ERGOMAS). Slovenski obramboslovci so vzorno organizirali dve pomembni mednarodni konferenci s področja politologije vojske v Portorožu in v Mariboru. Delovali so v vodilnih organih mednarodnih združenj, imeli so in še dandanes imajo v njih vidno vlogo tudi kot člani uredniških odborov mednarodnih strokovnih revij itn. V okviru teh združenj so bili slovenski obramboslovci nekaj desetletij edini sodelujoči z ozemlja SFRJ in zelo redki med družboslovci iz tedanjih socialističnih držav.

Razvoj obramboslovja vis-à-vis politologije

Konec sedemdesetih in v osemdesetih letih se v zvezi z študijem obramboslovja na FSPN pojavljajo strokovna in znanstvena dela na področju polemologije in politične misli o vlogi oboroženega nasilja v družbenem razvoju, o naravi vojne in razvoju tega pomembnega družbenega pojava, o možnosti temeljite razorožitve v sodobnem svetu itn. V osemdesetih letih več slovenskih politologov in med njimi obramboslovcev sodeluje v empiričnem raziskovalnem makroprojektu o varnosti, obrambi in zaščiti v jugoslovanski družbi. Pomemben del tega projekta se je nanašal na politični sistem SFRJ in njegovo obrambnovarnostno sestavino (Grizold, 1992). Ena izmed tem empiričnih raziskav v tem projektu je bila odnos mladine v posameznih republikah SFRJ do vojske in vojaških poklicev. Izsledke iz te raziskave so slovenski obramboslovci - v sodelovanju z nemškimi družboslovnimi

institutom Bundeswehr – vključili v primerjalno mednarodno raziskavo o tem pojavu v evropskih državah.

Od osemdesetih let naprej se v razvoj že akademsko priznanega obramboslovja vključujejo diplomanti FSPN, slovenski magistri in doktorji obramboslovja. Pri založbah iz Slovenije, Hrvaške, Švice, Švedske, ZDA, Velike Britanije, Belgije, Nizozemske, Italije, ZR Nemčije, Islandije, Madžarske in Ruske federacije se pojavljajo knjižne izdaje s pomembnim deležem slovenskih obramboslovcev. Slovenski obramboslovci so v preteklih desetletjih objavili več sto znanstvenih, strokovnih in poljudnoznanstvenih člankov tudi s politološko tematiko v domačih in številnih tujih revijah (»Teorija in praksa«, »Naša obramba«, »Sodobni vojaški izzivi«, »Armed Forces and Society«, »European Security«, »Defence analysis«, »La Defense Nationale«, »Osterreichisches Militärzeitsehzift«, »La Rivista Marittima«, »Journal of Arms Control and Disarmament«, »RUSI Journal«, »International Defense Review«, »Military Review«, »NATO Review«, »Indian Journal of Strategic Studies«, »Etudes Polemologiques«, »A Defensa Nacional«, »Journal of Peace Studies«, »Journal of Peace Research«, »Revue Militaire Suisse«, »Voennaia Mysl«, »Evropeiskaia Bezopasnost« idr.). Med avtorji teh del ter magistrskih in doktorskih tez so nekdanji in sedanji pedagoški in raziskovalni delavci na FDV, kakor tudi drugi slovenski obramboslovci – častniki Slovenske vojske, civilni in državni uradniki: Anton Bebler (1990; 1997; 1999; 2005; 2007; 2011; 2015; 2017), Anton Grizold (1990; 1998; 1999), Marjan Malešič (2010; 2015; 2021), Ljubica Jelušič (1997), Anton Žabkar (2003), Vinko Vegič (2002), Darko Lubi (1999), Igor Kotnik-Dvojmoč (2002), Uroš Svete (2005), Iztok Prezelj (2007; 2008), Erik Kopač (2009), Klemen Grošelj (2007), Maja Garb (2006), Vladimir Prebilič (2020), Branimir Furlan (2020), Jelena Juvan (2016), Janja Vuga Beršnak (2021), Mojca Pešec (2015), Rok Zupančič (2014) idr.¹

Med temami proučevanja in strokovnih objav v devetdesetih letih najdemo politično vlogo JLA kot dejavnika krize in razpada SFRJ, mednarodni nadzor nad oboroževanjem držav in razorožitev, vlogo vojaških zavezništev v sodobnem svetu, preprečevanje meddržavnih oboroženih spopadov, militarizem in militarizacijo družb, oporečništvo vesti, profesionalizacijo v oboroženih silah, trend opuščanja množičnih oboroženih sil, zasnovanih na splošni vojaški obveznosti, sindikalizem v oboroženih silah, procese preobrazbe in reform v oboroženih silah po »hladni vojni«, vlogo množičnih medijev in politične propagande v vojnah na ozemlju držav – naslednic SFRJ in v mirovnih operacijah, politične vidike širjenja NATO in pridružitve Slovenije zavezništvu itn.

¹ Celoviti bibliografski podatki o delih omenjenih slovenskih obramboslovnih politologov so na voljo na COBISS prek povezave <https://bib.cobiss.net/biblioweb/search/si/slu/conor>, 4. 4. 2022.

V tem stoletju se pahljača obramboslovnih tem, pogosto z izrazito politološko vsebino, širi na delovanje družbenih podsistemov v obdobjih kriz, na krizno upravljanje v Sloveniji, na primerjalno delovanje civilne zaščite v Sloveniji in na Švedskem, na probleme civilnega nadzora nad oboroženimi silami in na vlogo civilne družbe pri tem, na patološke pojave v oboroženih silah in v zvezi z njimi (korupcija, kriminal idr.), na analizo sodelovanja Slovenske vojske v mirovnih operacijah, na učinkovitost EU pri preprečevanju konfliktov, na uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije v sodobnih meddržavnih konfliktih, na razmerje med varnostjo in človekovimi pravicami, na lokalne politike za zeleno energijo, na politološke vidike mednarodnega terorizma in varnosti na Zahodnem Balkanu, na vlogo sankcij v mednarodnih odnosih idr.

V zadnjih desetletjih so slovenski obramboslovci redno sodelovali s Centrom za proučevanje javnega mnenja in množičnih komunikacij v empirični raziskavi »Slovensko javno mnenje«. Njihov prispevek se je izražal pri oblikovanju instrumentov raziskave in analizi pridobljenih podatkov v zvezi z zaznavo virov ogroženosti, z odnosom javnosti do mednarodnih struktur (EU, NATO) ter do sodelovanja Slovenske vojske v mednarodnih mirovnih operacijah in z zaupanjem javnosti v državne institucije Republike Slovenije. Slovenski obramboslovci so strokovno prispevali k živahnim razpravam v javnosti, ki so leta 2003 uvedle referendum o članstvu RS v EU in NATO.

Od začetka njegovega delovanja l. 1975 do l. 2017 je na obramboslovnem študiju FDV diplomiralo 692, magistriralo 214 in doktoriralo 35 obramboslovcev. Med njimi je bila velika večina državljanov Slovenije, pa tudi nekaj deset državljanov iz drugih držav, predvsem iz republik nekdanje SFRJ. Tudi na ta način, s sodelovanjem v mednarodnih strokovnih združenjih, z objavami pri uglednih tujih založbah in v revijah, s poučevanjem na univerzah in s sodelovanjem v znanstvenih projektih v drugih državah so slovenski obramboslovci prispevali k razvoju politologije vojske tudi na mednarodni ravni. Multidisciplinarno obramboslovje na Slovenskem je prispevalo k razvoju slovenske kulture in družbe. Sam izraz obramboslovje in pomembni del slovenske vojaške terminologije sta nastala za potrebe te discipline, ki je tako obogatila slovenski jezik.

Sklep

V kritičnem obdobju za obstoj samostojne Slovenije so diplomirani obramboslovci odigrali pomembno vlogo v obrambnem sistemu mlade države in s tem pripomogli k uspešni in razmeroma neboleči osamosvojitvi Republike Slovenije. Od tedaj so številni med njimi delovali in še danes delujejo v Slovenski vojski, na obrambnem in notranjem ministrstvu, v SOVI in v drugih z obrambo in varnostjo povezanih organih, v javnih službah in

gospodarskih organizacijah. Diplomirani obramboslovci so zasedali visoke položaje predsednika vlade (1), obrambnega ministra (4), notranjega ministra (1), načelnika Generalštaba Slovenske vojske (2), več obramboslovcev tudi položaje državnih sekretarjev, generalnih direktorjev na več ministrstvih ter druge pomembne položaje v Slovenski vojski in drugih državnih organih. Poleg tega so posamezni obramboslovci aktivno delovali kot člani in predsedniki posvetovalnih teles pri Vladi RS, na obrambnem in zunanjem ministrstvu, nastopali kot povabljeni razpravljavci na sejah ustreznih odborov Državnega zbora RS, sodelovali na javnih razpravah, nastopali v množičnih medijih itn. Na ta način je slovensko obramboslovje, sicer z različnimi izidi, posredno vplivalo na prakso državnih organov RS in delovanje obrambnovarnostnega sistema RS. Več deset slovenskih obramboslovcev, tako pedagoški delavci in raziskovalci, kakor tudi novinarji, publicisti in drugi javni delavci, že desetletja prispevajo k ozaveščanju slovenske javnosti na obrambnem in varnostnem področju, k dvigu strokovne in kulturne ravni javnih razprav o obrambi, krepitvi demokratičnih norm v civilno-vojaških razmerjih, k večji odpornosti družbe na pojave nestrokovnosti, neodgovornosti, manipuliranja z javnostjo, razsipništva, vdora političnih strank v in zlorab obrambnega resorja, korupcije in drugih oblik družbene patologije na obrambnovarnostnem področju. S tem so obramboslovci spodbujali demokratični razvoj slovenske družbe in njene politične kulture ter pripomogli k oblikovanju in utrjevanju strokovno podprtega družbenega soglasja glede obrambe in varnosti Slovenije.

LITERATURA

- Ambrožič, Lado (1983): Petnajsta divizija. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Aron, Raymond (2003): Peace and War: A Theory of International Relations. Abingdon: Oxford.
- Bebler, Anton (1973): Military rule in Africa: Dahomey, Ghana, Sierra Leone and Mali. Santa Barbara: Greenwood Publishing Group.
- Bebler, Anton (ur.), in Jim Seroka (ur.) (1990): Contemporary Political Systems: Classifications and Typologies. London: Lynne Rienner Publishers.
- Bebler, Anton (ur.) (1997): Civil-Military Relations in Post-Communist States: Central and Eastern Europe in transition. Westport: Praeger.
- Bebler, Anton (ur.) (1999): The Challenge of NATO Enlargement. Westport: Praeger.
- Bebler, Anton (ur.) (2005): Sodobno vojaštvo in družba. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bebler, Anton (ur.) (2007): Uvod v evropske integracije. Ljubljana. Uradni list Republike Slovenije.
- Bebler, Anton (2011): Politični sistem Slovenije po letu 1990 v primerjalni luči. V: Cirila Toplak (ur.), Dvajset let slovenske državnosti: izbrani politološki vidiki, 9–22. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Bebler, Anton (ur.) (2015): »Frozen Conflicts« in Europe. Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Bebler, Anton (2017): Izzivi vojne in miru. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Furlan, Branimir (2020): Nacionalna (varnostna) strategija. Ljubljana: Center vojaških šol.
- Garb, Maja (2006): Vidiki globalizacije in demokratizacije postkonfliktne obnove varnostnega sektorja – primer obnove vojske in policije. V: Miro Haček (ur.) in Drago Zajc (ur.), Demokracija v globalizaciji, globalizacija v demokraciji, 33–34. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, Anton (ur.) (1992): Razpوتا nacionalne varnosti: obramboslovne raziskave v Sloveniji. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, Anton (1990): Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks: študija primera ZDA. Ljubljana: Časopis za kritiko in znanost.
- Grizold, Anton (1998): Javnost o organiziranju in upravljanju nacionalne varnosti. V: Anton Grizold (ur.), Perspektive sodobne varnosti: iz obramboslovnih raziskav II, 100–134. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, Anton (1999): Evropska varnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grošelj, Klemen (2007): Slovenija v svetu mirovnih operacij. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Guštin, Damijan (2006): Za zapahi: prebivalstvo Slovenije v okupatorjevih zaporih 1941–1945. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Huntington, Samuel P. (1957): *The Soldier and The State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Janowitz, Morris (1964): *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. London: The Free Press of Glencoe.
- Jelušič, Ljubica (1997): Legitimnost sodobnega vojaštva. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Juvan, Jelena (2016): Evropska (ne)varnost. V: Marjan Malešič (ur.), Konvencionalna in hibridna varnost: vzorci (dis)kontinuitete, 195–214. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Klanjšček, Zdravko (ur.) (1976): *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Kopač, Erik (2009): Tuje investicije in države v konfliktu. V: Bojan Pipenbahr, Milan Jazbec, Erik Kopač, Maja Garb, Vladimir Prebilič, Stane Kerin in Srečko Zajc: Varnost, humanitarnost, obnova in razvoj: mirovne operacije – pokonfliktne varnostne, ekonomske, finančne, humanitarne, stabilizacijske in rekonstrukcijske teorije, prakse in dileme, 75–93. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
- Kotnik-Dvojmoč, Igor (2002): Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kveder, Dušan - Tomaž (1975): *O osvobodilni vojni*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Lubi, Darko (1999). *Jedrsko širjenje po hladni vojni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Malešič, Marjan (ur.) (2010): *Mednarodne razsežnosti varnosti Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Malešič, Marjan (ur.) (2015): Nacionalna in mednarodna varnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Malešič, Marjan (ur.) (2021): Kriza, varnost, vojska: preplet teoretičnih in empiričnih spoznanj. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mlakar, Boris (2003): Slovensko domobranstvo 1943–1945: ustanovitev, organizacija, idejno ozadje. Ljubljana: Slovenska matica.
- Moskos, Charles C. (ur.), John Allen Williams, (ur.) in David R. Segal (2000): The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War. New York: Oxford University Press.
- Pešec, Mojca (2015): NATO in celovit pristop pri reševanju kompleksnih kriz: doktorska disertacija. Ljubljana: [M. Pešec].
- Petelin, Stanko (1983): Gradnikova brigada. Ljubljana: Naša obramba.
- Prebilič, Vladimir (2020): Patriotism and national security. V: Mitja Sardoč (ur.), Handbook of patriotism, 725–739. Cham: Springer.
- Prezelj, Iztok (ur.) (2007): Oblikovanje politik, sistemov in mehanizmov kriznega upravljanja v sodobnih državah. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
- Prezelj, Iztok (ur.) (2008): The Fight Against Terrorism and Crisis Management in the Western Balkans. Proceedings of the NATO Advanced Research Workshop on Crisis Management in Counter-Terrorism in the Western Balkans, Ljubljana, Slovenia, 20–21 April 2007. Amsterdam: IOS Press.
- Svete, Uroš (2005): Varnost v informacijski družbi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vegič, Vinko (2002): Nato po hladni vojni: o teoretičnih perspektivah. V: Marjan Malešič (ur.), Nacionalna in mednarodna varnost, 37–58. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vuga Beršnak, Janja (2021): Kulturne značilnosti slovenske družbe in njen odnos do varnosti: vojska na stičišču zahtev države, pričakovanj družbe in lastne pohlepnosti (1. izdaja). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Žabkar, Anton (2003): Marsova dediščina: temelji vojaških ved. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zupančič, Rok in Nina Pejič (2018): Limits of the European Union's normative power in a post-conflict society: EULEX and peacebuilding in Kosovo. Cham: Springer Open.

VIRI

COBISS: Osebne bibliografije. Dostopno prek <https://bib.cobiss.net/biblioweb/search/si/slv/conor>, 4. 4. 2022.